

Indikatorer til et socialt velfærdsindeks

Teoretisk baggrund og overvejelser om udvælgelse

Januar 2019

Indhold

| | |
|---|-----------|
| Kriterier | 3 |
| Overvejelser over indhold og rammer..... | 4 |
| Maslows behovspyramide | 4 |
| Human needs | 4 |
| Sociale indikatorer | 5 |
| UNDP: HDI - Human Development Index | 5 |
| OECD's Better Life Initiative | 5 |
| EUROSTATs Quality of life | 5 |
| Social Justice index..... | 6 |
| Et dansk Socialt Velfærdsindeks | 7 |
| I. Helbredsproblemer..... | 7 |
| II. Utryghed | 7 |
| III. Arbejdsløshed..... | 8 |
| IV. Økonomiske ressourcer..... | 8 |
| VI. Sociale konsekvenser | 9 |
| VI. Socialt udsatte | 9 |
| VII. Dårlige opvækstvilkår..... | 9 |
| Bilag 1 | 10 |
| OECDs "Better Life Initiative" | 10 |
| Social Justice index..... | 11 |

Kriterier

Et velfærdsindeks er en summarisk opgørelse af et komplekst område, der kræver, at man fastlægger nogle principper og kriterier for indekset samt udvælger nogle hovedområder, der skal dækkes.

Kriterierne består først og fremmest i karakteren af de data, der skal indgå i indekset. De kriterier, der er nødvendige at opfylde, er følgende:

- Data indsamles af anerkendte institutioner
- Data er tilgængelige for andre
- Data er valideret
- Data kan indsamles regelmæssigt, som minimum en gang om året
- Data er af en kvantitativ karakter
- Data skal foreligge på individniveau og være outputorienterede, dvs. det skal være mål for, hvad individerne får ud af det, og ikke hvor mange ressourcer (penge) samfundet bruger på bestemte områder.

Indholdet i velfærdsindekset udvælges på baggrund af nogle teoretiske overvejelser, som de bl.a. kommer til udtryk i de nordiske levkårsundersøgelser, fx formuleret af Erik Allardt og Erik Jørgen Hansen. Det bør dog kombineres med andre hensyn, eksempelvis LO's målsætning om et mere rigt, lige og trygt samfund. Desuden skal indholdet af indekset medvirke til at skabe debat om socialpolitikken.

Det skal være et indeks med socialt indhold og det betyder, at der skal fokuseres på sociale forskelle og negative sociale forhold, der lægger op til politisk stillingtagen. På samme måde er det vigtigt, at der er tale om forhold, der kan ændres politisk – dvs. forhold, som kan påvirkes gennem politiske beslutninger.

Overvejelser over indhold og rammer

Maslows behovspyramide

Vi har taget udgangspunkt i 'Maslows behovspyramide'. Denne pyramide består af forskellige lag af behov, som skal tilfredsstilles i en bestemt rækkefølge. Først når behovene på det første niveau er dækket, melder behovene på det næste niveau sig, osv. Hvis man eksempelvis er meget sulten eller tørstig, tænker man ikke på andet, og man er ikke motiveret for at få tilfredsstillet andre behov.

1. Det nederste niveau i behovspyramiden rummer de basale behov som indtagelse af føde, vand og luft, men også behov for søvn, fysisk bevægelse, udtømning af affaldsstoffer og sex.
2. Det næste niveau rummer de sikkerhedsmæssige og følelsesmæssige nødvendigheder som sikkerhed, tryghed, stabilitet, orden og beskyttelse mod vind og vejr, smerter og andet ubehag og fravær af angst og frygt.
3. Det tredje niveau består af de sociale behov for fællesskab, kærlighed, venskab samt behovet for tilhørsforhold til enkeltpersoner og grupper. Det er også spørgsmålet om at føle sig accepteret af sine nære omgivelser, familie, naboer, arbejdskolleger, og som borger i samfundet.
4. På det fjerde niveau drejer behovene sig om agtelse, selvrespekt, selvtillid, kunnen, anerkendelse, status og værdighed.
5. På det øverste niveau søger man at få dækket behovene for at virkeliggøre sine mål, eller at realisere sine evner (medfødte eller senere erhvervede), så man kan opnå nogle såkaldte højdepunktsoplevelser. Det er "toppen".

Maslows behovspyramide er meget generel og kan anvendes på mange problemstillinger. Det har bl.a. været en stor inspiration for de forskellige velfærdsundersøgelser og lister med sociale indikatorer – både i Danmark, Skandinavien og resten af Europa.

Human needs

Hvis man skal fokusere stærkere på de sociale aspekter, som det er meningen med et socialt velfærdsindeks, så er det relevant at se nærmere på Ian Gough og Len Doyals: "*A theory of human needs*". Ifølge denne teori kan man opdele behovene i to hovedkategorier af behov med 11 underkategorier, som skal tilfredsstilles for at undgå alvorlige helbredsproblemer og kunne deltage i et socialt liv:

Godt helbred (Health)

- Ernæringsrigtig føde og rent vand
- Beskyttende bolig
- Et ikke-farligt arbejdsmiljø
- Et ikke-farligt ydre miljø
- Sikker fødsel og barsel
- Et tilstrækkeligt sundhedsvæsen

Forudsætninger for deltagelse (Autonomy)

- En tryk barndom
- Væsentlige sociale relationer
- Fysisk sikkerhed
- Økonomisk sikkerhed
- Tilstrækkelig uddannelse

For Doyal og Gough er der ikke en hierarkisk orden af de forskellige menneskelige behov, men det er behov som alle skal opfyldes, for at man kan fungere som et aktivt individ i et samfund.

Sociale indikatorer

Der er siden 1970'erne arbejdet med såkaldte sociale indikatorer. Den første organisation var OECD, men senere har både EU og UNDP/FN udarbejdet indikatorlister. I denne sammenhæng er det mest relevant at se nærmere på OECD's "Better Life Initiative"¹ og EUROSTAT's "Quality of life"², som begge er idémæssigt baseret på en rapport fra 2009: Stiglitz, Sen og Fitoussi fra 2009: "The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress" (CMEPSP)³. Men også på baggrund af rapporten: "Measuring progress, well-being and sustainable development".⁴ Endelig kan nævnes "Social Justice index", som gennemføres af det tyske *Bertelsmann-stiftung*, som er meget velbeskrevet – se især deres appendix⁵.

UNDP: HDI - Human Development Index

Det bedst kendte system af sociale indikatorer er HDI (Human Development Index), som udarbejdes af UNDP og offentliggøres årligt i Human Development Report siden 1990⁶. HDI er relativt simpelt og består kun af fire indikatorer:

- Forventet levetid ved fødslen (antal år)
- Forventede antal års skolegang (antal år)
- Gennemsnitlig antal års skolegang (antal år)
- Bruttonational indkomst pr. indbygger (købekraft i \$)

OECD's Better Life Initiative

Idéen i Better Life Initiative er, at det er vigtigt at måle velfærden på et bredt spektrum af levekårsområder, som rummer andre aspekter af menneskets liv end det rent økonomiske, som måles via nationalregnskaber og præsenteres som BNP pr. indbygger (evt. udtrykt i købekraft). I de nyeste versioner af indikatorlister tages der endda hensyn til bæredygtighed og fremtidsperspektiver.

EUROSTATs Quality of life

EUROSTATs "Quality of life" har følgende indhold (indikatorer):

- Material living conditions
- Productive or main activity
- Health
- Education
- Leisure and social interactions
- Economic and physical safety
- Governance and basic rights
- Natural and living environment
- Overall experience of life

¹ Kan læses her: <http://www.oecd.org/statistics/how-s-life-23089679.htm>

² Kan læses her: http://eu.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators

³ Kan læses her: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>

⁴ Kan læses her: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/7330775/7339383/Measuring-Progress-Well-being-sustainable-development/ef61b63c-02f0-4aa6-8155-42fdc0833018>

⁵ Kan læses her: [https://www.bertelsmann-](https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Studie_NW_Social-Justice-Index_2016.pdf)

[stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Studie_NW_Social-Justice-Index_2016.pdf](https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/Studie_NW_Social-Justice-Index_2016.pdf)

⁶ Kan læses her: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

Social Justice index

Social Justice Index er designet til regelmæssigt at måle væsentlige spørgsmål om social retfærdighed i de enkelte EU-medlemsstater, og består af 28 kvantitative og otte kvalitative indikatorer, der hver især er forbundet med en af de seks dimensioner af social retfærdighed.

Dimensionen fattigdom vægtes stærkest (tredobbelt) i den samlede rangordning, mens adgang til uddannelse og arbejdsmarked har dobbeltvægte, og social samhørighed, sundhed og intergenerational retfærdighed indregnes i indekset med en simpel vægt. Social Justice Index er baseret på kvantitative og kvalitative data indsamlet af Eurostat og EU's statistikker over indkomst- og levevilkår (EU-SILC).

Et dansk Socialt Velfærdsindeks

Som det fremgår af indikatorlisterne i de forskellige indeks, er der en stor grad af overlap (se også Bilag 1). Økonomi, helbred, uddannelse, sociale relationer og tryghed er gennemgående temaer. Et dansk socialt velfærdsindeks kan disse som inspiration. Men der er samtidig en række særlige danske forhold, som har betydning for et dansk velfærdsindeks:

- Der er særlige spørgsmål i den danske velfærdsdebat, som der skal tages hensyn til.
- Der er et særligt datagrundlag i Danmark, som kan udnyttes. Eksempelvis er der særlig gode registerdata i Danmark.

Der er foretaget en inddeling i 7 søjler og tanken er, at der kan være ca. 3-5 indikatorer under hver søjle. Der er fire søjler omhandlende fire vigtige velfærdsområder. Det gælder:

- I. Helbredsproblemer
- II. Utryghed
- III. Arbejdsløshed
- IV. Økonomiske problemer

Med henblik på at betone det sociale aspekt af velfærdsindekset er der tre områder, som afspejler de sociale problemstillinger. Det ene område belyser forskellige sociale konsekvenser, som man gerne vil undgå eller bekæmpe, såsom manglende socialt netværk, ensomhed og afsavn. Det andet område indkredser begrebet socialt udsatte. Det tredje område belyser problemer omkring børn og dårlige opvækstvilkår. De tre sociale områder er således:

- V. Sociale konsekvenser
- VI. Socialt udsatte
- VII. Dårlige opvækstvilkår

I. Helbredsproblemer

Dette område er helt centralt i næsten alle velfærdsindeks, og det er nederst i behovspyramiden. Sundhed og helbred er helt afgørende for at realisere et godt socialt liv med selvforsørgelse og autonomi.

1. **Dårligt helbred:** andelen af 16-64 årige, der vurderer deres helbred som værende dårligt eller meget dårligt
2. **Aktivitetsbegrænsninger:** andelen af 16-64 årige, som på det seneste har været alvorligt hæmmet i at udføre almindelige aktiviteter
3. **Langvarig sygdom:** Andelen af 16-64 årige med en langvarig sygdom eller helbredsproblem.

Vi har desuden overvejet to andre indikatorer, baseret på antal "sunde leveår", men fandt begrebet vanskeligt definerbart:

- Antal "sunde leveår" for befolkningen (for nyfødte)
- Ulighed i antal "sunde leveår" – mellem sociale grupper

II. Utryghed

Tryghed er det andet led i behovspyramiden. Det spiller en stor rolle i teorien om human needs som forudsætning for, at mennesker kan handle og have indflydelse på sit liv. Uden tryghed bliver mennesker passive. Det gælder både fysisk og økonomisk tryghed.

1. **Ofre for kriminalitet:** Procentdel af 16-74 årige, der inden for det seneste år har været udsat for tyveri, vold og hærværk

2. **Frygt for kriminalitet:** Procentdel af 16-74 årige, der hele tiden eller ofte tænker på risikoen for at blive udsat for kriminalitet.
3. **Økonomisk utryghed – dagpenge:** Kompensationsgrad for arbejdsløshedsdagpenge
4. **Økonomisk utryghed – kontanthjælp:** Kompensationsgrad for kontanthjælpsfamilier

Det blev også overvejet at benytte følgende tre indikatorer, men datakvaliteten levede ikke op til kriterierne eller emnet var ikke relevant nok.

- For tiden utryg: for at miste mit arbejde?
- For tiden utryg: for at ikke at få den tilstrækkelige behandling, hvis jeg bliver syg?
- Tryk ved at færdes ude i sit nærmiljø?

III. Arbejdsløshed

I det danske samfund spiller beskæftigelse og arbejde en helt afgørende rolle. En meget stor del af den samfundsmæssige debat handler netop om beskæftigelse og arbejdsløshed. Det har både betydning for den økonomiske forsørgelse og for den sociale rolle, som arbejdet spiller.

1. **Bruttoledighed:** Antal fuldtidsledige i procent af arbejdsstyrken på årsbasis.
2. **Langtidsledighed:** Antal langtidsledige i procent af bruttoledige
3. **Ufrivillig deltidsbeskæftigelse:** Procentdel af deltidsarbejdere, der arbejder deltid fordi de ikke kan finde fuldtidsbeskæftigelse

Der blev også overvejet at benytte følgende indikatorer:

- Beskæftigelsesfrekvens
- Usikker beskæftigelse

Men vi valgte arbejdsløshedsprocent for at fokusere på det negative, mens 'usikker beskæftigelse' er et vanskeligt og svært definerbart begreb.

IV. Økonomiske Problemer

I et markedsøkonomisk samfund er økonomi en vigtig faktor, fordi det er grundlaget for, at man kan få opfyldt en stor del af sine behov. Samtidig er økonomiske muligheder med til at placere folk i forskellige samfundslag - især fordelingen af økonomiske muligheder i form af indkomst.

- **Indkomstulighed:** Gini-koefficienten
- **Økonomisk fattige:** Andel af befolkningen, som har en disponibel indkomst under 50 %-grænsen, en lav formue og ikke er studerende
- **Svært at få pengene til at slå til:** Andel husstande, der oplever det svært eller meget svært at få pengene til at slå til
- **Bagud med regninger:** Andel husstande, der er bagude eller mangler at betale regninger

Der blev også overvejet:

- Lav indkomst 3 år i træk
- 90/10 forholdet, dvs. forholdet mellem de rigeste og de fattigste
- Kompensationsgrader – blev flyttet til tryghed som udtryk for økonomisk tryghed

VI. Sociale konsekvenser

Sociale relationer udgør det tredje niveau i behovspyramiden og indgår i teorien om human needs som forudsætning for menneskers deltagelse i samfundet. Det er et problem, hvis man glider ud af vigtige fællesskaber eller mister sin bolig.

1. **Svage sociale relationer:** Andel som ikke mødes mindst en gang om måneden med venner, familie til kaffe eller for at spise sammen m.v.
2. **Selv mord:** Antal døde af selvmord og selvmordsforsøg per 100.000 indbyggere
3. **Udsættelse af boliger:** Antal effektive udsættelser af lejere per 1.000 lejeboliger
4. **Dårlige betalere:** Andel af befolkningen over 18 år, der er registreret i RKI-registret

Vi overvejede også antal hjemløse som indikator, men de bliver kun talt hvert andet år, og der er en vis usikkerhed på tallene.

VI. Socialt udsatte

I et socialt velfærdsindeks skal der være særligt fokus på de mest udsatte. Det er de grupper i samfundet, som har sværest ved at klare sig, fordi de har svage ressourcer og er marginaliserede i forhold til arbejdsmarkedet.

1. **Langvarig passiv forsørgelse.** Andel 30-65 årige på passiv offentlig forsørgelse i 3 ud af 4 år.
2. **Udsatte unge.** Andel unge mellem 25 og 29 år, der hverken har været i beskæftigelse eller modtaget SU inden for de sidste to år.
3. **Ikke fuldført grundskolen.** Andelen af en årgang uden bestået 9.klasse som 17-årige.
4. **Ingen kompetencegivende uddannelse.** Andel 25-årige uden en færdiggjort eller igangværende erhvervskompetencegivende uddannelse.

Der blev desuden overvejet socialt ekskluderede defineret som aktivitetsparate (dvs. ikke er umiddelbart jobparate) og førtidspensionister. Den blev taget fra, fordi den blev indfanget af andre indikatorer.

VII. Dårlige opvækstvilkår

Et særligt aspekt af velfærdsudviklingen er den såkaldte sociale arv. Hvis børnene lever i socialt dårligt stillede familier eller har svære opvækstvilkår, bliver det sværere for børnene at klare godt i samfundet.

1. **Børnefamilier uden forældre i beskæftigelse:** Procentdel af børnefamilier, hvor ingen af de voksne har erhvervsarbejde.
2. **Social arv i uddannelse:** Procentdel af 25-årige, hvis forældre har en grundskoleuddannelse som højst fuldførte uddannelse, som ikke har opnået en ungdomsuddannelse.
3. **Børnefattigdom:** Børn i étårs-fattige familier i procent af alle børn.

Bilag 1

OECDs "Better Life Initiative"

Idéen i denne rapport er, at det er vigtigt at måle velfærden på et bredt spektrum af levekårsområder, som rummer andre aspekter af menneskets liv end det rent økonomiske, som måles via nationalregnskaber og præsenteres som BNP pr. indbygger (evt. udtrykt i købekraft). I de nyeste versioner af indikatorlister tages der endda hensyn til bæredygtighed og fremtidsperspektiver.

OECDs "Better Life Initiative" har følgende indhold (24 indikatorer):

Material conditions:

- Income and wealth
- Jobs and earnings
- Housing

Quality of life:

- Health status
- Work-life balance
- Education and skills
- Social connections
- Civic engagement and governance
- Environmental quality
- Personal security
- Subjective well-being

Sustainability of well-being over time – different types of capital:

- Natural capital
- Economic capital
- Human capital
- Social capital

EUROSTATs "Quality of life"

EUROSTATs "Quality of life" har følgende indhold (indikatorer):

1. Material living conditions
2. Productive or main activity
3. Health
4. Education
5. Leisure and social interactions
6. Economic and physical safety
7. Governance and basic rights
8. Natural and living environment

Social Justice index

Social Justice Index er designet til regelmæssigt at måle væsentlige spørgsmål om social retfærdighed i de enkelte EU-medlemsstater, og består af 28 kvantitative og otte kvalitative indikatorer, der hver især er forbundet med en af de seks dimensioner af social retfærdighed.

Dimensionen fattigdom vægtes stærkest (tredobbelt) i den samlede rangordning, mens adgang til uddannelse og arbejdsmarked har dobbeltvægte, og social samhørighed, sundhed og intergenerational retfærdighed indregnes i indekset med en simpel vægt. Social Justice Index er baseret på kvantitative og kvalitative data indsamlet af Eurostat og EU's statistikker over indkomst- og levevilkår (EU-SILC).

Fattigdom (3-dobbelt vægt):

- Risk of Poverty or Social Exclusion
- Severe Material Deprivation
- Population Living in Quasi-jobless Households

Uddannelse (Dobbelt vægt):

- Equitable Education (lighed i uddannelse)
- Impact of Socioeconomic Factors on Educational Performance
- Pre-primary Education Expenditure
- Early School Leavers

Labour market acces (Dobbelt vægt):

- Access to Labor Market
- Unemployment Rate
- Employment Rate
- Long-term Unemployment Rate
- Older Employment Rate
- Youth Unemployment Rate
- In-work Poverty Rate
- Main Reason for Temporary Employment: Couldn't Get Permanent Job

Social cohesion and nondiscrimination (Normal vægt):

- Gini Coefficient
- Non-discrimination
- NEET Rate

Health (Normal vægt):

- Health Systems' Outcomes
- Accessibility and Range
- Self-reported Unmet Needs for Medical Help
- Infant Mortality Rate
- Healthy Life Expectancy

Intergenerational justice (Normal vægt):

- Old Age Dependency Ratio

- Renewable Energy
- Total R&D Spending
- General Government Gross Debt